

БІОГРАФІКА, БІОБІБЛІОГРАФІЯ ТА БІОГРАФІСТИКА В НАУКОВО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Секція Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору» (Київ, 4–6 жовтня 2016 р.)

6 жовтня 2016 року як один із заходів Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору» відбулося засідання Секції 5 «Біографіка, біобібліографія та біографістика в науково-комунікаційному просторі незалежної України», яку організував Інститут біографічних досліджень НБУВ. До програми роботи Секції було включено 27 доповідей і повідомлень науковців, бібліотечних фахівців, викладачів середніх і вищих навчальних закладів із різних міст України та зарубіжжя — співробітників НБУВ, Національної історичної бібліотеки України, Національної наукової медичної бібліотеки України, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки імені В. Г. Заболотного, Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки, Наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Бібліотеки Латвійського університету (Рига), Харківської державної академії дизайну і мистецтв, Національного університету біоресурсів та природокористування України (Київ), Української академії друкарства (Львів), Інституту геотехнічної механіки імені М. С. Полякова НАН України (Дніпро), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Одеського національного морського університету та ін. У засіданні також взяли участь зацікавлені її тематикою працівники Національної парламентської бібліотеки України, Національної бібліотеки України для дітей, бібліотеки Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, наукової бібліотеки Національного авіаційного університету.

Секційне засідання відкрив генеральний директор НБУВ, директор Інституту біографічних досліджень, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор **Володимир Іванович Попик**, який, зокрема, зазначив, що широка тематика секції обумовлена назрілою необхідністю з висоти набутого впродовж останніх десятиліть теоретичного, методичного та практичного досвіду осмислити сучасний стан і основні тенденції розвитку наукових біографічних досліджень, літературно-біографічної творчості та біографічно-інформаційної справи в Україні; окреслити коло проблем, які залишаються неопрацьованими або які тільки-но починають усвідомлюватися фахівцями; визначити пріоритети, на які необхідно спрямувати дослідницькі зусилля; нарешті, розібратися у самому науковому інструментарії нашого «цеху», зрозуміти, наскільки він відповідає завданням постановки та вирішення актуальних для біографістів і бібліографів проблем. Тематика виступів на біографічних секціях наших щорічних конференцій та на Біографічних читаннях наочно показує, що постановка нових дослідницьких питань завжди тісно переплітається з результатами досліджень щодо окремих постатей. Напевне, всьому своє місце, але призначення академічної науки, академічних конференцій полягає у тому, щоб торувати нові шляхи всій вітчизняній науці, ставити нові проблеми, пропонувати нові методологічні та методичні підходи. Напрацювання вітчизняної біографістики необхідні найперше українським дослідникам-біографістам та бібліотекам, яким належить важлива роль у формуванні єдиного дослідницького та інформаційного простору в галузі біографіки. Цей простір — як колективний портрет нашої нації (величезний ряд знакових імен, знайомий і зрозумілий нашим співгромадянам у всіх регіонах України) ми мусимо витворити спільними зусиллями, залучаючи як наукові дослідження, так і пропаганду. Йдеться про серйозну науково-методичну й організаційну підтримку. Для цього треба вивчати практику біографічно-інформаційної роботи, її досягнення та вузькі місця, аналізувати та пропагувати позитивний досвід.

Світлана Миколаївна Ляшко, провідний науковий співробітник ІБД НБУВ, кандидат історичних наук, у доповіді *«Бібліотечна біографіка: до проблеми термінології»* засновувалася на тому, що з розвитком теорії біографістики органічно пов'язана проблема біографічної термінології. Короткий перелік галузевих визначень («бібліотечна біографіка», «музична біографіка», «літературна біографіка» тощо), що з'явилися в сучасній історико-біографічній практиці, а також спроба дослідників наповнити їх змістом дають змогу поставити питання про існування проблеми, яку можна сформулювати так: об-

ґрунтування необмеженої кількості галузевих біографік/біографістик або виокремлення галузевої біографіки/біографістики як одного із загальних напрямів. Один із шляхів вирішення проблеми полягає у родовидовому визначенні кожної конкретної галузі біографіки. Такий шлях має право на існування, але має сумні перспективи та вірогідність опинитися в методологічній пастці, в тому числі через неможливість методично забезпечити необмежену кількість галузей і сфер людської діяльності. На думку доповідача, відповідь на це питання потрібно шукати в розширенні способів пізнання, залученні сучасних методів дослідницької практики, стратегій, різноманітних джерел тощо.

Виступ С. М. Ляшко викликав дискусію, яка не залишила байдужим нікого з присутніх, оскільки зачепила нагальні питання, пов'язані як з теорією та методологією, так і з практикою біографічної справи. Як відгук прозвучали нові питання, були висловлені деякі пропозиції та сформульовані конкретні завдання, проблематика яких не лише дотична до актуальних розробок Інституту біографічних досліджень, а й цілком «вписується» в плани наукової роботи.

Доповідь *«Три жіночі біографії в інтер'єрі покоління шістдесятників»* Лариси Іванівни Буряк, провідного наукового співробітника ІБД НБУВ, доктора історичних наук, професора, була присвячена появі нарративних портретів Михайлини Коцюбинської («Книга споминів», 2006), Алли Горської («Душа українського шістдесятництва», 2015), Ірини Жиленко («Homo feriens: спогади», 2011), які переконливо свідчать, що біографічний жанр взагалі й біографія жінок зокрема перебувають на вістрі інтересів сучасної вітчизняної гуманітаристики. Кожен із нарративів — це полюс індивідуальності, унікальний синтез автобіографії та біографії, втілення присутності трьох талановитих представниць покоління шістдесятників у системі часових, світоглядних і культурних координат. У контексті біографічних студій жіноча біографія/автобіографія розглядається як концепт, своєрідна точка відліку, що не лише репрезентує постать жінки у повноті таланту і неординарності, а й дає ключ до більш повного розуміння епохи, дозволяє під іншим кутом зору аналізувати події, людей, їхні вчинки, актуалізує важливі методологічно-контекстуальні проблеми біографіки/біографістики.

Сидір Степанович Кіраль, професор кафедри української та класичних мов Національного університету біоресурсів та природокористування України, доктор філологічних наук, у доповіді *«Діяльність Трохима Зіньківського як бібліографа в контексті історії українського мовознавства»* торкнувся комплексу питань, що стосуються мови та нації в аспекті світобачення Т. Зіньківського, розглянувши їх на тлі національно-мовленнєвих процесів, що були

характерні для України наприкінці ХІХ ст. і спрямовували українську мову в русло загальноукраїнської єдності та європейської цивілізації. Доповідач наголосив, що Т. Зіньківський надавав особливого значення підготовці та виданню бібліографічних «галузових» покажчиків. У творчому доробку Т. Зіньківського в аспекті заявленої проблеми є, зокрема, рукопис «Библиографического указателя работ, имеющих отношение к малорусскому языку». У покажчику автор подав повний бібліографічний опис найбільш відомих пам'яток староукраїнської мови, а також праці слов'янських та інших європейських учених, у яких йдеться про українську мову. Короткі анотації до джерел свідчать, що Т. Зіньківський уважно їх простудіював, маючи намір підготувати анотований покажчик, аби донести до читача важливу й маловідому наукову інформацію, яка стосувалася питань походження української мови, її самостійності та місця серед слов'янських мов.

У своєму виступі «*Образ сучасника в дитячій книзі України (2010–2016 рр.)*» **Наталія Петрівна Марченко**, старший науковий співробітник ІБД НБУВ, кандидат історичних наук, наголосила, що покоління, яке вийшло на Майдан, витворило нову парадигму транслювання індивідуальних досвідів своїм наступникам. Відмовившись від лінійного викладу життєпису, від характеристик-«ярликів» і намагання ідеалізувати та романтизувати персонаж біографічної оповіді, новітні українські автори творять для дітей насамперед цікаві багатогранні персонажі, пафос представлення яких дитині полягає у їхній людяності, а не винятковості (скажімо, абетки-енциклопедії «Видавництва Старого Лева» про А. Шептицького (2015) та І. Франка (2016)). Також було вказано, що в дитяче читання активно входить герой-сучасник. Та якщо раніше йшлося про спортсмена, культурного діяча, вченого тощо, то останні кілька років набувають поширення оповіді про героїв Небесної сотні та учасників АТО.

Доцент Харківської державної академії дизайну і мистецтв, кандидат історичних наук **Валентина Теодорівна Петрикова**, розглядаючи «*Авторські концепції розвитку національної бібліографії в Україні*», відзначила, зокрема, що, базуючись на авторських концепціях вітчизняних бібліографознавців, як довершених усталених книгознавчих поглядів на бібліографію, в умовах сучасного методологічного напрацювання бібліографічної думки можливо створити уніфіковану парадигму відносно системного поняття «національна бібліографія України». При цьому постає проблема співвідношення авторських концепцій стосовно теоретичних, організаційно-управлінських, методичних питань бібліографії як феномену національної культурогенези. Визначення унікальності кожної авторської концепції вбачається досягти на рівні дослідження оригінальності сутнісних

трактовок поняття «національна бібліографія», ціннісних орієнтирів бібліографічної справи у просторі українського соціуму.

Тетяна Аркадіївна Приліпко, головний бібліограф науково-бібліографічного відділу Національної історичної бібліотеки України, у повідомленні *«Біобібліографічні посібники Національної історичної бібліотеки України»* висвітлила пріоритетні напрями діяльності Національної історичної бібліотеки України, серед яких — формування баз даних з історії України, а також персональних, укладання бібліографічних та біобібліографічних покажчиків, у тому числі спільно з Інститутом історії України. Окремо зупинилася Т. А. Приліпко на інформації про серію видань «Національна історична бібліотека в особах», що налічує вже вісім випусків, які присвячені внеску окремих працівників бібліотеки як у розвиток і діяльність НІБУ, так і всієї бібліотечної галузі країни.

Надія Іванівна Любовець, завідувач відділу ІБД НБУВ, кандидат історичних наук, у виступі *«Новітні видавничі серії українських мемуарів у контексті соціальних комунікацій»* відзначила, що сьогодні в Україні представлено лише шість серій цієї тематики, заснованих здебільшого видавництвами та громадськими організаціями, а саме: «Сучасна мемуаристика», «Мемуари і документи», «Мемуари», «Українські мемуари», «Мемуари. Щоденники», «Українська воєнна мемуаристика». З огляду на значення мемуарів в процесі національної історії та пам'яті доповідач звернула увагу на необхідність заснування окремої вузькоспеціальної академічної серії, присвяченої виключно мемуарам, до створення якої могли б долучатися всі академічні установи та вузи.

За браком часу не всі учасники засідання Секції змогли виступити, але їхні доповіді теж заслуговують на увагу, отже подаємо їх короткий виклад.

Сергій Миколайович Міщук, доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, у доповіді *«Новітня регіональна біографіка на сайтах обласних універсальних наукових бібліотек України»* зазначив, що впродовж останніх років на веб-сайтах бібліотек в регіонах України поширилися тематичні історико-біографічні та біобібліографічні ресурси освітнього, пізнавального, культурно-інформаційного характеру. Вони мають краєзнавчий характер, висвітлюють місцеву історію та представляють відомих і незаслужено забутих земляків. Варто відзначити веб-сайти таких обласних універсальних наукових бібліотек, як Вінницька, Волинська, Закарпатська, Миколаївська, Херсонська, Кіровоградська та ін., котрі регулярно

оновлюють оригінальні дослідницькі біографічні матеріали та біобібліографію.

У доповіді кандидата історичних наук, завідувача відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ **Олега Миколайовича Яценка** *«Вітчизняна наукова періодика як джерело формування „Українського національного біографічного архіву”*» представлено результати аналізу фрагмента української сучасної наукової періодики на наявність публікацій про життєвий і творчий шлях наших співвітчизників. Окреме місце приділено вивченню проблеми виявлення біографічного матеріалу із загального масиву репертуару вітчизняної наукової періодики. Запропоновано технологічні рішення поповнення електронного УНБА біографічною інформацією з ресурсу НБУВ «Наукова періодика України».

Завідувач відділу бібліографічної та довідково-інформаційної роботи Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки імені В. Г. Заболотного **Дмитро Олександрович Мироненко**, висвітлюючи *«Діяльність перших дійсних членів Академії архітектури УРСР в контексті розвитку архітектури першої половини ХХ ст.»*, коротко зупинився на історії створення самої Академії та детально розкрив життєвий і творчий шлях перших осіб української архітектури. Прекрасні організатори, науковці та знавці в галузях архітектури, містобудування, будівництва, скульптури, вони, зокрема, спромоглися за короткий термін виконати надзвичайно важке завдання з відбудови багатьох зруйнованих у роки Другої світової війни населених пунктів України.

Олександр Євгенович Музичко, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, підготував доповідь *«Конструювання образу постатей світової історії в історіографічному процесі на території Південної України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)»*. Вказавши на провінційний рівень розвитку історіографії на півдні України в означений період, перевагу у ній краєзнавчих, локальних, дрібних сюжетів та суто джерельних публікацій, доповідач відзначив, що попри ці обставини можна простежити традицію вивчення та популяризації видатних постатей світової історії. За нечисленними винятками, панував віроповідданський дискурс, підсилений ювілейними подіями, — йшлося про верховних правителів Російської імперії. Низка праць була присвячена візантійським імператорам та діячам релігії. З іншого боку, багато уваги приділялося бунтівникам: Я. Гусу, Ж. Кальвіну, Д. Гарібальді, Д. Бруно.

Олена Валентинівна Бугасва, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, у доповіді *«Українська мистецька біографіка у фондах Української бібліотеки м. Стемфорд (США): сучасні науково-комунікаційні аспекти дослідження архівів української діаспори»* повідомила, що у фондах Української бібліотеки м. Стемфорд зберігається багато цінних з біографічної точки зору документів українських митців — архіви, книжкові і нотні зібрання, документи різних культурно-мистецьких організацій, наукових інституцій, творчих об'єднань, які висвітлюють історію життя і діяльності наших співвітчизників за кордоном, формат їхнього професійного і особистого спілкування, традиції розвитку українського мистецтва на інонаціональному культурному ґрунті. О. В. Бугасва наголосила: нині для дослідників-біографістів самостійну цінність має не тільки доступ, а й сама презентація інформації про місце зберігання того чи іншого мистецького архіву в цілісності його складу та змісту.

У доповіді **Юлії Вікторівни Вернік**, наукового співробітника відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ, *«Особливості функціонування віртуальної спільноти українських біографістів у соціальних мережах»* зазначається, що створена у мережі FB спільнота українських біографістів має на меті суттєво підвищити рівень біографічних досліджень у сучасній Україні, оскільки переважна частина документів джерельної бази, а також більшість дослідників-біографістів і краєзнавців знаходяться саме в регіонах. За наявності спільної мети, активності та злагодженої взаємодії учасників така спільнота має стати діючою складовою українського науково-гуманітарного простору. В її межах стає можливим вирішення багатьох сьогоденних задач у галузі біографістики, зокрема пошуку, обробки та аналізу зібраного біографічного матеріалу сучасними засобами.

Світлана Вікторівна Муріна, молодший науковий співробітник відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ, підготувала повідомлення *«Сайти польських регіональних публічних бібліотек: структура та модель представлення біографічної інформації»*. Аналіз веб-сайтів 18 регіональних публічних бібліотек Польщі показав, що більшість із них не тільки має електронні каталоги, а й займається оцифруванням власних матеріалів та випуском інформаційних бюлетенів, зокрема й біографічного спрямування. Доповідач дійшла висновку, що розглянуті сайти можуть бути важливим джерелом наповнення УНБА; доцільними також можна вважати взаємний обмін

біографічною інформацією та активну співпрацю в інформаційній і технологічній площині.

У повідомленні *«Сучасна вітчизняна біографічна періодика у фондах НБУВ»* молодшого наукового співробітника відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ **Тетяни Володимирівни Котлярової** було схарактеризовано кілька газетних і журнальних видань, які можна назвати біографічними. Як правило, це російськомовні, за цільовим призначенням популярні видання, в яких переважають постаті загальносвітового значення — у кращому випадку, у гіршому — діячі російської історії та культури. Зроблено висновок про те, що питання національного відродження поки що не знаходить активного відгуку на рівні масового читача.

Бібліотекар Національної наукової медичної бібліотеки України **Аліна Миколаївна Кобизька** у повідомленні *«Медична біографістика у діяльності Національної наукової медичної бібліотеки України»* розкрила внесок ННМБУ у скарбницю біобібліографічних напрацювань бібліотек медичної мережі. Зокрема, йшлося про створення циклу біобібліографічних словників під узагальненою назвою *«Медицина в Україні»* в серії *«Медична біографістика»*, які загалом містять уже понад 1000 персоналій видатних медиків ХІХ — початку ХХ ст., чий імена пов'язані з Україною. На відміну від багатьох біографічних досліджень, які надають перевагу вже відомим в історії особистостям, ця серія вирізняється своїм прагненням до висвітлення також малодосліджених біографій лікарів, стаючи чи не єдиним джерелом інформації про них.

Наталія Павлівна Філіппова, молодший науковий співробітник відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів Інституту біографічних досліджень НБУВ, у повідомленні *«Репрезентація персональних бібліографічних покажчиків діячів медичної галузі в базі даних „Джерела української біографістики“ „Українського національного біографічного архіву“ (1990–2013 рр.)»* дійшла висновку, що попри досить невелику кількість біобібліографічних покажчиків діячів медичної науки серед представлених у базі даних *«Джерела української біографістики»* за визначений історичний період (орієнтовно двадцята частина від загального обсягу бібліографічних матеріалів) вони є важливим джерелом акумульованих відомостей про наукові, професійні здобутки і життєвий шлях найяскравіших представників медичної сфери, покликаним сприяти подальшим науковим пошукам і дослідженням в царині біобібліографії.

У доповіді *«Прозовий та публіцистичний доробок І. Липи як джерело до його інтелектуальної біографії»* Ігор Іванович Стам-

бол, молодший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, зазначив, що художні та публіцистичні твори громадсько-політичного діяча, письменника, лікаря Івана Липи містять ідеї, які переважно базуються на самостійницьких позиціях, мають ідеологічне тяжіння до українізації та сильної національної влади. Все це відносить автора до прибічників політичної доктрини правої спрямованості. Проте значна частина творів І. Липи нерозривно пов'язана із питанням свободи і рівності, що свідчить про його соціалістичні уподобання у внутрішній політиці.

Доповідь **Вікторії Василівни Патиц**, кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, *«Біографія та наукова діяльність академіка Андрія Лободи»* присвячена життю та діяльності одного з перших академіків ВУАН. Увагу зосереджено на науковій діяльності вченого, частково розглянуто його педагогічну діяльність у Київському університеті та на Київських вищих жіночих курсах, охарактеризовано особовий фонд А. Лободи, який зберігається в Інституті рукопису НБУВ і містить наукові, творчі, біографічні матеріали вченого, його листування та фотографії. Відзначено, що наявні в ньому матеріали значно доповнюють загальновідому інформацію про вченого.

Учитель історії та правознавства Одеської вечірньої школи № 19 **Павло Андрійович Майборода** у доповіді *«А. Г. Готалов-Готліб на вершині адміністративної кар'єри: життя та діяльність одеського вченого в 1944–1952 рр.»* охарактеризував наукову, адміністративну та педагогічну діяльність одеського педагога і візантиніста А. Г. Готалова-Готліба, коли він обіймав посаду завідувача двох кафедр Одеського університету — історії стародавнього світу й археології та педагогіки. Доповідач, зокрема, зупинився на участі вченого в складанні ювілейної «Історії Одеси» та на ідеологічних переслідуваннях, яким він піддавався під час «ждановщини» і боротьби з «безридним космополітизмом».

Ольга Василівна Стадник, старший викладач Української академії друкарства (Львів), розкриваючи *«Внесок Мирослава Бутрина у розвиток української бібліографії»*, зазначила, що бібліографічні розвідки літературознавця, бібліографа, педагога М. Бутрина були присвячені процесам формування української бібліографії на сторінках періодичних видань Галичини, а також основним етапам розвитку української книготорговельної бібліографії. О. В. Стадник презентувала біобібліографічний покажчик, виданий з нагоди 90-річчя від дня народження Мирослава Бутрина.

Поза увагою цього звіту залишилося ще кілька матеріалів, з якими можна ознайомитися на сторінках збірника тез «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовтня 2016 р.)» або на сайті НБУВ за адресою:

<http://conference.nbuv.gov.ua/site/reports/id/26/section/65>.

Дякуємо всім учасникам конференції та запрошуємо до подальшої співпраці!

Котлярова Т. В.,
молодший науковий співробітник,
учений секретар
Інституту біографічних досліджень НБУВ.